

ΣΕΙΡΑ: Γλωσσολογία/Μεταφρασιολογία
ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ: ΕΛΕΝΗ ΣΕΛΛΑ-ΜΑΖΗ
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: ΕΛΕΝΗ ΣΕΛΛΑ-ΜΑΖΗ

ΤΙΤΛΟΣ:

Διγλωσσία και Κοινωνία.

Η Κοινωνιολinguιστική Πλευρά της Διγλωσσίας.
Η ελληνική πραγματικότητα.

©2001 ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΡΟΣΚΗΝΙΟ - Ε. Σελλά-Μάζη

Αμυγλών 19 - 152 31 Χαλάνδρι

Τηλ.: 67.55.890, 67.26.600, Fax: 67.11.004

e-mail: a-siderat@otenet.gr

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ

©2006 ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΡΟΣΚΗΝΙΟ - Ε. Σελλά-Μάζη

Επιμέλεια Κειμένων: Αθηνά Μπαλοπούλου

Εξώφυλλο: Πάνος Δεσγίδης

Ηλεκτρονική Σελίδοποίηση: "Προσκήνιο" - Τζένη Πάλλου

ISBN 960 - 7057 - 78 - 3

Απογορεύεται η αναδημοσίευση, αναπαραγωγή ολική ή μερική, με οποιοδήποτε τρόπο, χωρίς τη γραπτή άδεια της συγγραφέως και του εκδότη (Ν. 2121/1993).

Ελένη Σελλά-Μάζη

ΔΙΓΛΩΣΣΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Η Κοινωνιολinguιστική Πλευρά
της Διγλωσσίας

Η ελληνική πραγματικότητα

ΠΡΟΣΚΗΝΙΟ
Άγγελος Σιδεράτος

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	11
Πρόλογος της συγγραφέως	13
Εισαγωγή.....	17
Μέρος Α': Θεωρία. Θέματα Δηλώσεως και Κοινωνίας.....	25
I. Το δίγλωσσο άτομο	27
1. Το φαινόμενο της δηλώσεως.....	27
Δηλώσεως: Ορισμός.....	27
Η «μητρική» γλώσσα.....	27
Οι διαστάσεις της δηλώσεως στον χώρο, τον χρόνο και τον ομιλητή.....	28
Τα αίτια εμφάνισης της δηλώσεως.....	30
Δυνατότητες του φαινομένου «δηλώσεως» και σχετικά ερευνητικά πεδία.....	31
2. Ο δίγλωσσος ομιλητής.....	33
2.1. Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του δηλωσικού λόγου.....	51
Παρεμβολές.....	53
Δανεία.....	55
Εναλλαγή γλωσσικών κωδίκων.....	58
1. Η δηλώσεως κωδίκων.....	65
2. Η δηλώσεως ανά τον κόσμο.....	73
3. Μορφές δηλώσεως σε μονόγλωσσα και πολύγλωσσα κράτη.....	73
4. Δηλώσεως και στατιστικά στοιχεία.....	73
5. Κοινωνιογλωσσολογικοί παράγοντες και γλωσσικές επιλογές των δηλώσων.....	77
6. Κοινωνιογλωσσολογικοί παράγοντες και γλωσσικές επιλογές των δηλώσων.....	79
7. Κοινωνιοψυχολογικοί παράγοντες και γλωσσικές επιλογές των δηλώσων.....	81
8. Ο όρος diglossia. Περιεχόμενο σε μονόγλωσσες και πολύγλωσσες κοινωνίες. Αποδόσεις στην ελληνική βιβλιογραφία.....	84
9. Διατήρηση-μεταστροφή της γλωσσικής συμπεριφοράς των δηλώσων. Παράγοντες διατήρησης και εγκατάλειψης της μητρικής.....	93
10. Γλωσσική ανάσχεση ή/και αναστροφή της γλωσσικής αλλαγής.....	102
11. Στάδια ανάσχεσης της φθίνουσας πορείας των μεινοτικών εταπεινούμενων γλώσσων.....	105
12. Χάρτης μεινοτικών γλώσσων στις ΗΠΑ.....	110
III. Γλώσσα και εθνική ταυτότητα.....	110
1. Σύσχεση και ορισμός των εννοιών γλώσσα, ταυτότητα, εθνοτικός, εθνικός.....	111
2. Ο όρος «ταυτότητα».....	113
3. Δείκτες προσδιοριστικοί της εθνοτικής ταυτότητας μιας ομάδας: γλώσσα, θρησκεία, φυλή.....	117
4. Οι επίσημες ανά τον κόσμο γλώσσες.....	121
5. Ζητήματα καθορισμού της εθνοτικής ομάδας.....	124
6. Εθνικότητα και εθνική ταυτότητα.....	129

Η έννοια «έθνος»	129
Διαφορές μεταξύ «έθνους» και «χρότου»	131
Οι έννοιες «εθνοτυπότητα» και «εθνικότητα»	133
Η έννοια «εθνική ταυτότητα»	135
4. Εθνικισμός, εθνοτυπότητα και εθνικότητα	141
Εθνοτυπότητα και εθνικισμός	142
Εθνικότητα και εθνικισμός	144
5. Γλώσσα και εθνικισμός	147
Ιστορική επισκόπηση των σχέσεων γλώσσας και εθνικισμού (19ος αι. - σήμερα)	147
6. Μειονότητα, γλωσσική μειονότητα, μειοντική γλώσσα	153
Μειονότητες, μειοντική ταυτότητα	154
Γλωσσικές μειονότητες	158
Μειοντικές γλώσσες	161
Μέρος Β: Πράξη. Διγλωσσία και ελληνική πραγματικότητα.	
Μειοντικές γλώσσες στην Ελλάδα	165
I. Μειοντικές γλώσσες στην Ελλάδα	167
1. Μεθοδολογία της έρευνας	167
II. Μειοντικές γλώσσες στην Ελλάδα και βιωσιμότητα αυτών	175
1. Γλώσσες γαμηλής βιωσιμότητας: Αρωμουνική ή Βλάχικη ή Κουρσοβλάχικη και Αρβανίτικη	175
Η Αρωμουνική ή Βλάχικη ή Κουρσοβλάχικη γλώσσα	176
Η Αρβανίτικη γλώσσα	180
2. Γλώσσες μέσης βιωσιμότητας: Σλαβομακεδονική, Πομακική και ελληνική Πομακί	185
Η Σλαβομακεδονική γλώσσα	185
Η Πομακική γλώσσα	193
Η ελληνική Πομακί	201
3. Γλώσσες υψηλής βιωσιμότητας: Τουρκική	209
Η Τουρκική γλώσσα	210
Συμπεράσματα	217
Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία	223
Ξενογλωσση Βιβλιογραφία	229
Ευρετήριο εννοιών και όρων	240
Ευρετήριο χωρίων νοημάτων	253
Ευρετήριο γλωσσών, ομιλητών και τοπωνυμίων	259
Χάρτης των λιγότερων ομιλούμενων γλωσσών της Ε.Ε.	

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στο παρόν βιβλίο της συναδέλφου Ελένης Σελιά-Μάζη, καθηγήτριας στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο και καταξιωμένης ερευνήτριας στο χώρο της γενικής γλωσσολογίας και της κοινωνιολογισσολογίας, εξετάζεται με εμβριθεία μια σειρά θεμάτων που συνδέονται με το επίμαχο θέμα της διγλωσσίας στην ευρύτερη κοινωνική του διάσταση. Πρόκειται για μια συνθετική εργασία, η οποία έρχεται να καλύψει ένα σοβαρό ερευνητικό κενό που ήταν ακόμα πιο αισθητό, λόγω των ραγδαίων πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών εξελίξεων σε διεθνή επίπεδο. Η επικαιρότητα του έργου καθίσταται προδηλή από την απλή ανάλυση του πλάνα περιεχομένων. Η διγλωσσία ως κοινωνικό φαινόμενο, και ιδιαίτερα ως πεδίο πολιτικών και ιδεολογικών συγκρούσεων, η σχέση γλώσσας και εθνικής ταυτότητας, όπως και το πρόβλημα των γλωσσικών μειονοτήτων, βρίσκονται σήμερα στο επίκεντρο της διεθνούς έρευνας, καθώς συνδέονται άμεσα με την πολυγλωσσία και τον πολιτισμισμό, έννοιες οι οποίες επιβάλλεται να ιδωθούν κάτω από το πρίσμα της παγκοσμιοποίησης, της διαλεκτικής σχέσης και αλληλεπίδρασης στον πολιτικό, οικονομικό και πολιτισμικό χώρο σε διεθνή επίπεδο. Τα παραπάνω θέματα απασχολούν σοβαρά διεθνείς οργανισμούς, επειδή ακριβώς συνδέονται στενά με τις ευρύτερες κοινωνικο-οικονομικές ανακατατάξεις, τα μεταναστευτικά ρεύματα και τη νέα υπερεθνική πραγματικότητα, η οποία, ανάμεσα στα άλλα, θέτει σε νέα βάση τη σχέση γλώσσας και έθνους, έννοιες με μακρά παράδοση στην Ευρώπη. Ο τρόπος με τον οποίο η συγγραφέας του βιβλίου καταγράφει, συζητά και ερμηνεύει τα προβλήματα που αναφέρονται στη διγλωσσία, είναι μεθοδολογικά άψογος. Αποσαφηνίζει για πρώτη φορά το φαινόμενο της διγλωσσίας σε όλες του τις διαστάσεις, με ουσιαστική συμβολή στην κατανόηση των παρεμβολών, των δυνάμεων, της εναλλαγής γλωσσικών κωδίκων, καθώς επίσης των παραγόντων διατήρησης και εγκατάλειψης της μητρικής γλώσσας. Με την ίδια επιστημονική ακρίβεια και πληρότητα, μελετά τις έννοιες: γλώσσα, ταυτότητα, εθνικισμός, εθνικότητα, εθνοτικότητα, και τις μεταξύ τους σχέσεις ο' ένα σαφώς οριοθετημένο πλαίσιο, χωρίς συνασθηματικές και διαισθητικές αντιλήψεις, οι οποίες κυριαρχούσαν στους παραδοσιακούς ορισμούς. Η εμπλοκή της γλώσσας σε πολιτικές φύσεως θέματα γίνεται ιδιαίτερα εμφανής στην περίπτωση των μειοντικών γλωσσών. Πρόκειται για ένα από τα πιο καιυτά θέματα που οφείλει να αντιμετωπίσει με τη δέουσα προσοχή η Ευρωπαϊκή Ένωση και το Συμβούλιο της Ευρώπης.

Το δεύτερο μέρος του βιβλίου είναι αφιερωμένο στις μειοντικές γλώσσες στην Ελλάδα. Για πρώτη φορά στη νεοελληνική νηο διεθνή βιβλιογραφία παρουσιάζει

ζεται με νηφαλιότητα και άριστη γνώση των πηγών η προσημαστική κατάσταση στη χώρα μας. Με χριτήριο τη βιωσιμότητά τους, διακρίνονται: μειονοτικές γλώσσες με χαμηλή (Αρωμασική ή Βλάχικη ή Κουτσοβλάχικη και Αρβανίτικη), μέση (Σλαβομακεδονική, Πομακική, ελληνοική Ρομανί) και υψηλή βιωσιμότητα (Τουρκική). Η συγγραφέας επισφαιίνει ότι οι Βλάχοι και οι Αρβανίτες έχουν ελληνοική εθνική συνείδηση, δεν εντάσσονται, επομένως, σε γλωσσική μειονότητα, αφού ο όρος αυτός υπονοεί διαφορετική εθνική ή εθνοτική συνείδηση και προϋποθέτει τη μεταβίβαση των γλωσσών τους ως μητρικών στις νεότερες γενιές. Και οι σλαβοβόφωνοι της Ελλάδας αισθάνονται συγγενείς από ιστορικές, πνευματικές και θρησκευτικές άποψη προς τους ελληνοβόφωνους συμπολίτες τους και το ελληνοβόφωνο κράτος στο οποίο ζουν. Επισφαιίνεται, αντίθετα, ο εθνοτικός χαρακτήρας της πομακόφωνης γλωσσικής ομάδας και ο ιδιαίτερος κοινωνιολογικός της χαρακτήρας. Σπουδαίες είναι οι παρατηρήσεις και οι υποδείξεις που γίνονται για την ελληνοική Ρομανί, τη γλώσσα των ταργάνων. Τελικά, η μόνη μειονοτική γλώσσα στη χώρα μας με υψηλή βιωσιμότητα είναι η Τουρκική, η μητρική γλώσσα των τουρκόφωνων της μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης. Η Ελλάδα αποδεικνύεται ότι είναι μια από τις ελάχιστες χώρες της Ευρώπης που εμφανίζει γλωσσική ομοιογένεια.

Η παρούσα μονογραφία της Ελένης Σελιά-Μάχη περιέχει σύγχρονο θεωρητικό προβληματισμό, τον οποίο αξιοποιεί με ιδιαίτερη επιτυχία στην πράξη. Με εφώδιο την άριστη γνώση του μηχανισμού επαφής των γλωσσών και της διγλωσσίας ως κοινωνικού φαινομένου, όπως δείχνουν αρκετές εξειδικευμένες μελέτες της, θέτει προβλήματα, προτείνει λύσεις και αναθεωρεί απόψεις σχετικά με τις διγλωσσικές ομάδες, τις περιφερειακές και τις μειονοτικές γλώσσες, που οφείλουν να λάβουν σοβαρά υπόψη τους όσοι ασχολούνται, εντός και εκτός Ελλάδας, με θέματα γλωσσικού προσηματισμού και γλωσσικής πολιτικής. Πολλά χρήσιμα θα φανεί το βιβλίο αυτό σε γονείς και εκπαιδευτικούς, αλλά και σε κάθε υπεύθυνο πολιτή που πρέπει να συνειδητοποιήσει τον ιδιαίτερο πολιτιστικό χαρακτήρα των διαφόρων γλωσσικών ομάδων από τις οποίες απαρτίζονται οι σύγχρονες κοινωνίες. Το σημειωτικότερο από τα οφέλη της διγλωσσίας είναι «η αποδοχή των άλλων και των ετεροτήτων τους και, κυρίως, η αλληλοκατανόηση μεταξύ γλωσσικών μειοψηφιών και πλειοψηφιών», για να χρησιμοποιήσω τα λόγια της εκλεκτής συναδέλφου, η οποία μας έδειξε και με το βιβλίο αυτό, ότι διαθέτει πρωτοτυπία σκέψης, ποιότητα λόγου, εντυπωσιακή πολυγλωσσία και το άριστο επιστημονικό οπλισμό, εφόδια που τις επέτρεψαν να περάσει μέσα από επικίνδυνα γλωσσικά ναρχοπέδια και να εξέλθει αλώβητη.

Χριστόφορος Χαραλαμπίτης

Καθηγητής της Γλωσσολογίας στη Φιλοσοφική Σχολή
του Πανεπιστημίου Αθηνών

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

Η έννοια της «διγλωσσίας», γνωστή στους γλωσσολόγους ως μία από τις πλέον ενδιαφέρουσες εκδηλώσεις μεμονωμένης ή συλλογικής γλωσσικής συμπεριφοράς, αποτελεί πηγή σύγχυσης ή, ακόμη, και προκατάληψης, θα τολμούσα να πιά, για τους ομιλητές, είτε μονόγλωσσους είτε πολύγλωσσους. Αν η γλώσσα, αυτό το μοναδικό επικοινωνιακό μέσον του ανθρώπου, αυτό το χαρακτηριστικό του ανθρώπινου είδους, αποτελεί για όλους πηγή ζωής και μάθησης του περιβάλλοντος κόσμου, εξελίξης και καινοτομίας του ανθρώπινου πνεύματος, για πολλούς, για τους περισσότερους απ' ό,τι φαίνεται, η ταυτόχρονη χρήση δύο ή περισσότερων γλωσσών συνιστά μέσον στιγματισμού, κοινωνικού, φυλετικού, εθνικού, πολιτικού, και καταλήγει, εν τέλει, να παρουσιάζεται ως πρόβλημα (προς επίλυση ή προς εξμετάλλευση) όχι τόσο για τους ίδιους τους διγλωσσους όσο, κυρίως, για τους περιβάλλοντες αυτούς μονόγλωσσους (είτε βρίσκονται εντός των ιδίων πολιτικών ορίων με τους διγλωσσους είτε όχι). Η στάση αμφοτέρων των πλευρών έναντι του φαινομένου της διγλωσσίας είναι καθαριστική για την εξέλιξη μιας διγλωσσικής ομάδας.

Είναι γεγονός ότι την τελευταία δεκαετία πολλαπλασιάστηκε διεθνώς η έρευνα η σχετική με παρφομοίου είδους θέματα, ο δε τομέας της Κοινωνιολογίας έχει εμπλουτισθεί και προαχθεί σε τέτοιο βαθμό που να είναι εξαιρετικά λεπτή η διαχωριστική γραμμή της επιλογής των προσηματισμένων θεμάτων σε μία και μόνη μελέτη. Μέλημα της παρούσης είναι η απασφίγηση, διασάφηση και πολυπλευρη παρουσίαση των σπουδαιότερων θεμάτων των αφωρώντων τόσο την ατομική όσο και την κοινωνική διγλωσσία, δίνοντας έμφαση κυρίως σε θέματα κοινωνικής διγλωσσικής συμπεριφοράς καθώς και σε εκείνα, πολιτικής, κυρίως, φύσεως, που διασυνδέονται με αυτήν. Και τούτο διότι στη νοτιοανατολική αυτή απόληξη της ευρωπαϊκής ηπείρου, στη γωνιά αυτή της Βαλκανικής που μας έλαχε να ζήσουμε και να δημιουργήσουμε, επάληθεύεται ακόμη μια φορά ότι, ανά τον κόσμο, τα πολιτικά δεν συμπίπτουν με τα γλωσσικά σύνορα. Αποτέλεσμα του γεγονότος αυτού έλξεις και ώσεις πολιτικής, πολιτιστικής, θρησκευτικής, κοινωνικής, οικονομικής, και, εν τέλει, γλωσσικής υψής να ασκούνται στις μικρές ή μεγάλες διγλωσσικές ή πολύγλωσσικές ομάδες που ζουν στην ίδια ή την ευρύτερη γεωγραφική περιοχή του συνόλου της Βαλκανικής χερσονήσου. Οι πιέσεις αυτές αναλόγως του παρελθόντος των ομάδων, ιστορικού/πολιτικού, πολιτιστικού, θρησκευτικού, κοινωνικού και οικονομικού, καθορίζουν και το γλωσσικό μέλλον τους. Το δεύτερο μέρος της